

Kaláka 50 – múlt, ami összetart, jövő, ami húz tovább

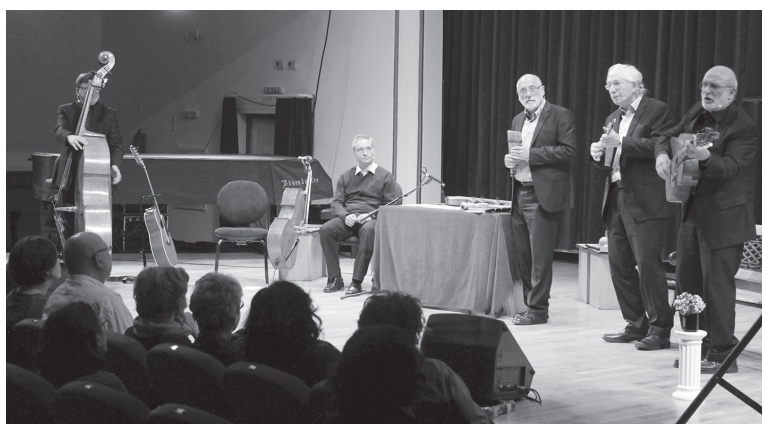
Beszélgetés Gryllus Dániellel

Kultúra

A Kaláka zenekar 50. születésnapját ünnepelte tavaly. Vérbeli vándorzenészek módjára sokféle játszottak. A jubileumi évben több ízben is felléptek Nagyváradon, ahová mindig szívesen jönnek. November 1-én a *Várad* folyóirat meghívására érkeztek a kalákások és Bogdán Zsolt színművész. *Van-nak vidékek* című Kányádi Sándor-műsorukat mutatták be a nagyváradi közönségnek a filharmóniában, az előadást itt játszották harmadik alkalommal a budapesti Vigadó és a Kolozsvári Állami Magyar Színház után. E látogatás alkalmával beszélgettünk Gryllus Dániellel. Mesélt a Kaláka mindennapjairól, versekről, Latinovits Zoltánról, valamint atyai jóbarátjukról, Kányádi Sándorról.

Ha summázni kellene a Kaláka zenekar ötven esztendejét, hogyan foglalná össze, miként jellemezné?

Összefoglalni mindezt izgalmas dolog – akkor is, ha az embernek van rá egy éve, akkor is, ha csupán két-három perce. Szóval egy évig is mesélhetnék róla, és akár egyetlen percben is elintézhetném azzal, hogy jó ügyben szövetkezünk, hogy elkezdünk énekelni. Nagyon hamar fölkapott minket a hír és adtak kézről kézre. Aztán persze komolyo-

Fotók: FRIED NOÉMI LUTZA

dott a dolog, szélesedett a generáció, játszottunk már gyerekeknek is, felnőtteknek is. Irodalmi estek, színházak, koncertek jöttek. Elindultak a külföldi koncertezések is. Mára ott tartunk ötven év után, hogy úgy érzem, szellemiségében nem sok változott, ugyanúgy a verseket akarjuk tálni zenei módon, csak legfeljebb most már van ezervalahány dalunk, jó néhány lemezünk, jártunk több mint negyven országban, játszottunk mindenféle közönségnek, magyar ajkúaknak és nem magyar ajkúaknak, gyermekeknek és felnőtteknek, öregeknek, sokaknak, akik már nincsenek is közöttünk, és fiataloknak.

Mesélne kicsit részletesebben a kezdetekről? Hogyan alakult meg a Kaláka, hogyan kezdődött ez az egész „verseklés”?

A Kaláka kezdete jóval a Kaláka megalakulása előttre nyúlik vissza, mert egy általános iskolába jártunk mindannyian, amelyet Kodály Zoltán alapított. Ez a Lorántffy Zenei Általános Iskola adott egy olyan alapot, zenei anyanyelvet, kultúrát, ami – azt hiszem – valamennyiünknek afféle tápanyag lelkileg is, zeneileg is. Jóllehet ott nem zenészeket akartak képezni, hanem zeneszerető embereket, s azok közül néhányan zenészek lettek, néhányan meg nem. Közülünk hárman is műegyetememet végeztünk itt a csapatból, tehát nem feltétlenül zenei pályára készültünk. És amikor a hatvanas évek végén nagyon sok ilyen együttes alakult, szóltam Mikó Pistának, hogy csináljunk egy együttest. Mikó Pista színészként sokkal ismertebb, mint dalszerzőként, de ő már a Kaláka alapítása előtt is énekelt verseket. Vilmos volt a másik alapító tag, eleinte volt egy lány is a zenekarban. '69 novemberében elkezdtünk játszani. Mindjárt volt egy bemutatkozó alkalmunk a Tolcsvay Klubban, a Bem rakparton '69 decemberében. Utána már alakult magától a dolog. Hívtak minket ide-oda, rádió, tévé stb. Nagyon fura, egyáltalán nem gondoltuk, hogy ezzel a műfajjal valamiféle vákuumba megyünk bele, és hogy ez nagyon sok embernek lesz kedves.

A versek kiválogatása hogyan történt? Mindenki vitte azt a szöveget, ami közel állt hozzá?

Ez az egyik lehetőség, hogy mindenki hozza a kedves versét, vagy rátalál valamire, amire ír egy dalt, vagy lehet valamit céltudatosan választani. Amikor összeállítottuk a Kosztolányi-anyagot, vagy a Szabó Lőrinc-albumot, vagy a József Attilát, Arany Jánost, az életműből válogattunk. Amikor pedig fölkerést kaptunk tematikus anyagra, mint a *Nálatok laknak-e állatok?* esetében, akkor aszerint válogattunk. Vagy ott van például a *Ragyog a mindenség – Erdélyi gyermekversantológia*, melyet Csíkszeredában a Gutenberg Kiadó jelentetett meg. Ők felkínáltak nekünk 24 költőtől egy válogatást, és mi abból mazsoláztunk. Ezek a lehetséges változatok versválogatásra. Van olyan is, hogy konkrétan, mondjuk, tévéműsorhoz vagy színházi, irodalmi esthez kérnek valamit, szólnak, hogy ehhez kéne egy nóta, írjátok meg. És akkor az ember megpróbálja valahogy lelkileg összhangba hozni saját magával, hogy szeresse azt a verset. Igazából mind az 1300-1400 nótának megvan a maga története. Ezen

a mai esten is volt olyan dal, amit Sándor bácsi akkor ajánlott, amikor az első dél-amerikai turnénkra mentünk. Máskor egy esküvő miatt született az az ötlete, hogy elénekelhetnénk a *Két nyárfát*. Egy másik alkalommal ajánlotta a *Kuplé a vörös villamosról*-t. Amikor meg a *Nálatok laknak-e állatok?* albumra készültünk, adott néhány állatverset. Mindnek más a története. Ahogy nincsen átlagos nap az életünkben, mert nem mondhatom, hogy ez most átlagos, hogy Nagyváradon vagyunk, de az sem volt az, hogy tegnap a Deák téri templomban játszottunk, holnap meg szabadnap lesz. Azelőtt repültünk, koncerteztünk Dél-Amerikában, jövő héten lesz egy lemez megjelenés meg sajtótájékoztató, gyerekeknek koncert, aztán Pécsre utazunk, Horvátországba, majd Isztambulban játszunk. Szóval tényleg nincsen átlagos napunk, hol itt vagyunk, hol ott, ahogy adódik az életben.

Olyan is előfordul, hogy előbb születik egy muzsika, és ahhoz keresnek „megfelelő” verset?

Az utóbbi ritkább. Írtam azért néhány ilyet. Mondjuk, Lackfi Jánossal voltak ilyen jellegű karácsonyi dalaink. Ez jobbára karácsonyi meglepetés volt. December 25-én, délelőtt átküldtem neki egy dallamot, ő válaszolt rá verssel, és akkor azt este elénekeljük közösen. De nem ez a jellemző. Az esetek döntő többségében van egy vers, és ahogy azt egyszer Kányádi Sándor bácsi írta, nekiállunk belőle „kimuzsikálni a benne lévő eredeti dallamot”.

Felosztható-e korszakokra a Kaláka munkássága?

Szerintem nem. Nem hiszem. Legfeljebb egyes tagcserékkel, beleértve azt is, hogy milyen volt a hangzásban a nagybőgő, vagy hogy volt-e tenor avagy nem. Ám maga a lényeg, a versekhez való közeledésünk, zeneszerzői és előadói hozzáállásunk nem sokat változott. Ez kezdetektől így volt. Eléneke-lünk valamit, mint ahogy ezen a mai estén is, és mindenki azt mondja: „Hú, de nagy költő ez a Kányádi Sándor”.

Megosztana olvasóinkkal néhány emléket azokból, amelyek Kányádi Sándorhoz fűzik?

Ó, hát mindjárt a megismerkedés fura volt. Amikor 1981-ben abban a szerencsés helyzetben voltunk, hogy Erdélyben turnézhattunk, 24 koncertünk volt – Varga Vilmos színművész közreműködésével, a nagyváradi színház szervezésében –, és akkor Csíkszeredában Ferenczes Pista költő barátunk föl-tett egy lemezt, *Az elveszett követ* című Kányádi-verset a költő saját előadásában. Azt mondta, ezt nektek el kéne énekelni. A következőkben elénekeltük. Utána talákoztunk Sándor bácsival. Csak hallgattuk ámulva a szavait. Ő nagy mesélő volt. Hogy beszélgettünk, azt túlzás lenne így első-re mondani. Lenyűgöző volt. Nekünk fontos volt az, hogy verseket kaptunk tőle, sokszor úgy is, hogy ő ajánlotta, ezt vagy azt énekeljük el, ahogy az előbb is említettem, s ami aztán benntartott a repertoárban, és nem alkalmi vers lett. Szó-

A Kányádi-est előadói: a Gryllus fivérek, Bogdán Zsolt, Radványi Balázs és Becze Gábor

val sok olyan alkalom volt, amikor tőle kaptunk verset. És sokszor léptünk fel közösen. Atyai jóbarátként tisztelhattuk őt. Sokat jártunk Magyarországgal szomszédos országok magyar közösségeiben. Furcsa ez a kifejezés, hogy határon túl. Ő mondta mindig, hogy innen nézve az a határon túl, onnan nézve ez. Mondhatom azt, hogy a nyolcvanas évek közepe óta nincsen Kaláka-koncert Kányádi-dal nélkül, akár gyermekműsor, akár esti koncert legyen. Játszottunk mi önálló Kányádi-estet régebben is, csak nem ilyen scenírozott irodalmi est formájában, ahogyan most Bogdán Zsolttal színpadra léptünk. Két alkalommal, a budapesti Vigadóban és a kolozsvári színházban játszottuk a *Vannak vidékek*-et. Most pedig ide, Nagyváradra kaptunk meghívást. Reméljük, hogy még fogjuk játszani. Szeretjük idézni, emlegetni Sándor bácsi mondásait. Ugye, például azt, ami a mi közönségünkre vonatkozik: „karonülőtől botra támaszkodóig”. Vagy: „nincsen gyerekvers meg felnőttvers, csak jó vers meg rossz vers van”. A műfordításról azt mondta: „senki sem tud műfordítást készíteni a saját költői színvonala fölött”. Ez is nagyon fontos gondolata volt. Meg az, hogy a műfordítás „a leghazafiasabb cselekedet, mert aki költészetre vállalkozik, az még lehet, hogy Nobel-díjra kacsingat vagy világhírre, de aki műfordító, az a saját népének kultúráját gazdagítja”. Egy csomó ilyen mondatot őrzünk Sándor bácsitól.

Miként adódott az ötlet, hogy Bogdán Zsolttal készítsenek közös előadóestet?

Mivel láttuk őt másfajta irodalmi estben, meg filmben is, valahogy az volt az érzésünk, hogy létre kellene hozni egy közös műsort. Volt már nekünk közös fellépésünk színművészekkel, még a legelején Latinovits Zoltánnal, ez alakított ki egy ilyen formát. Kozák Andrással is sokat játszottunk, volt Kosztolányi-estünk Máté Gáborral, Szabó Lőrinc-est Rátóti Zoltánnal. Tehát mi és egy színész, egy színész és mi – ez bevett forma lett. És így történt, hogy Zsoltot kértük fel a Kányádi-műsorra.

Ugye, 2019 centenáriumi év, Ady Endre halálának századik évfordulója miatt sok megemlékezés volt mindenfelé. Önöknek készült egy Ady-műsoruk. Ezzel kapcsolatban az egyik érdekesség az, hogy Latinovits Zoltánnak volt egy olyan javaslata anno, hogy készítsenek közösen Ady-előadást a költő születésének 100. évfordulójára, 1977-re. Az elképzelés nem jöhetett létre a színészkirály 1976-ban bekövetkezett halála miatt. A mostani Ady-centenáriumi év jó alkalom volt arra, hogy az 50. születésnapját ünneplő Kaláka megvalósítsa Latinovits tervét. Ön hogyan emlékszik vissza Latinovits Zoltánra?

Ő, hát bámulatos, hogy ez velünk megtörténhetett. 1975-öt írtunk, amikor még egészen fiatal együttes voltunk, és volt egy rádióműsor, ahol Latinovits Zoltán is fellépett, meg mi is. Utána bejött az öltözőbe, és azt mondta: „Hú, hát már megint kitaláltak valamit, amit én szerettem volna.” Először nem is értettük, ezt mire érti. Azt mondta: „Gyertek, ezentúl lépünk fel közösen, majd én elmegyek oda, ahol ti játsztok, ti pedig gyertek el azokra az előadóestekre, ahol én játszom.” Először volt nála egy látogatás, annak alkalmával kérte, hogy ezt játsszunk, azt játsszunk, és utána elkezdődött valami. Az első ilyen közös fellépésünk, úgy emlékszem, a Kertészeti Egyetemen volt, ahol meg volt hirdetve egy koncertünk, és ő is eljött, úgyhogy valami három óra hosszat tartott az előadás. És beindultak ezek az estek szervezett keretek között. Aztán 1976-ban mondta, jövőre lesz Ady Endre születésének századik évfordulója, akkorra majd készítünk egy nagy Ady-műsort. De ő még abban az évben meghalt, úgyhogy megghiúsult ez a dolog. És most, amikor mi az 50. évfordulónkra készülődtünk, ami egybeesett Ady halálának 100. évfordulójával, akkor bizsergető gondolattá vált, hogy valósítsuk most meg ezt az ötletet. Megkaptuk a jogát annak, hogy vetítsük azokat a felvételeket, amelyeket

ő készített, így mégiscsak együtt voltunk. Egyelőre csak két előadás volt, de fogjuk még máskor is játszani. Ő felvételről, mi pedig személyesen leszünk jelen. És ugyanúgy kapcsolódtak a versek, mintha... Találgatjuk, mi lett volna, ha... nem tudom, ő akkor mit mondott volna, és mi akkor mit játszottunk volna, mert a daloknak jó része akkor még nem is volt meg. Mégiscsak lett valami együtt...

Biztosan örül a lelke.

Reméljük.

Milyen szempontok szerint válogatták össze a Vannak vidékek-hez az anyagot a meglehetősen gazdag életműből?

Adott volt a mi Kányádi-repertoárunk. Ehhez Kóváry Katalin, az előadás rendezője-szerkesztője válogatta össze a műveket aszerint, hogy mi az, ami Zsoltnak való, és mi az, amitől az egész kerek lesz.

Nagyvárad előtt pár nappal Dél-Amerikában turnéztak. Milyen volt?

Most már negyedszer jártunk ott. Fogy a magyarság sajnos, de azért még vannak, és érdemes velük találkozni. Buenos Aires az egyik kedvenc helyünk a nagyvilágban.

Említette, hogy lemezmegjelenés előtt állnak. Milyen albumról van szó?

Kaláka 50 – Békabúcsúztató a címe. Ezek új dalok, kivéve Radnóti *Éjszaka* című versét, és van négy Örkény-egy-

perces, azokból a *Rossz álom* egy régi dal, koncertfelvételtől tettük be. A többi új. Weöres Sándor, Kányádi, Ady, Szabó T. Anna, Lackfi, Oláh János versei például.

Mi a titka a Kalákának? A barátságuknak, annak, hogy ennyi éven át, ha voltak is változások, mégis együtt tudtak maradni?

Igen, volt egy-két tagcsere, bár ahhoz képest, hogy ötven év, ez nagyon kevés cserének, változtatásnak számít. Az, hogy együtt tudunk maradni, nyilván több mindennek köszönhető. Mindig volt egy csomó meghívásunk mindenfelé, múltunk van, ami összetart, és jövőnk is, ami húz tovább, a jelenben pedig jól elvagyunk. Mondhatnám mindezt sokkal fennköltebben is, de mégsem tudom úgy mondani. Az együttmaradás mindig emberi tényezőkön múlik. Amikor

egy zenei vagy sport- vagy valamilyen más munkaközösség összejön, lehet az elején egy kölcsönös vonzás, de egy idő után kiderül: emberi tényezőkön múlik az, hogy együtt maradunk, hogy tudunk bocsánatot kérni, ha vitatkozunk, hogy nem veszünk össze a pénzen vagy nem tudom, micsodán, hogy nem állunk egymás elé. Tehát rengeteg dolog adódhat, ami miatt egy banda szétmehet. Nekünk sikerült együtt maradni.

TÓTH HAJNAL

A kaláka szó jelentése erdélyi népszokás: közös munka. Eredetileg házépítést jelentett. A Kaláka együttes 1969-ben alakult Budapesten. Verseket énekelnek. Muzsikájuk sokszínű, és a versekből következően sokstílusú. Az egyéni hangzást a négy énekhang, a klasszikus és népi hangszerek együttes játéka adja.

Gryllus Dániel és Mikó István 1969-ben elhatározták, hogy alakítanak egy zenekart, amely elsősorban verseket zenésít meg. Az első próba Grylluséknál volt, Dániel öccsét, Vilmost is hívták, hogy csatlakozzon. Eleinte egy lány, Veress Panka énekelt, de a három férfi énekhang nem passzolt az ő hangjához. Távozása után csatlakozott Gryllusék és Mikó triójához Radványi Balázs. 1969 decemberében tartotta a Kaláka az első koncertjét a Tolcsvay Klubban. Később Mikó Istvánt felvették a színművészeti főiskolára, ezért elhagyta a zenekart, helyére először Dabasi Péter, majd Huzella

Péter került, utóbbi 1975-től kezdődően 20 évig zenélt a csapattal. Gryllus Vilmos 10 év után, 1979-ben egy időre kiszállt a Kalákából, és Becze Gábor érkezett a helyére, ő belépése óta folyamatosan zenél az együttesben. A jelenlegi felállásban, Huzella Péter kiválásával és Gryllus Vilmos visszatérésével, 1996 óta játszanak. Időnként tiszteletbeli tagként Major Gábor csapódik hozzá a kalákásokhoz. A Kaláka együttes 2000. március 15-én, fennállásának 30. évfordulója alkalmából Kossuth-díjat kapott, 2004-ben Prima Primissima, 2014-ben pedig Magyar Örökség díjat.

A Kaláka együttes tagjai és hangszereik:

Becze Gábor: nagybőgő, gitár;

Gryllus Dániel: furulyák, citera, pánsíp, klarinét, tárogató;

Gryllus Vilmos: cselló, gitár, charango, koboz, doromb;

Radványi Balázs: mandolin, 12 húros gitár, ukulele, cuatro, brácsa, kalimba.